

ljudskom rodu, alko ovaj hoće da mu carstvo bude dugovečno. Prema mitu o večnom povratku profano vreme, ta zapravo pala forma vremena, iscrpljuje i ližururje Kosmos, te je, da bi se on osnažio i povratio prvobitnu snagu, potrebno periodično ponavljanje drame Stvaranja. Ali, protagonisti drame sada nisu mit-ski junaci, već ljudska bića. A sakralno vreme je trenutak u kome se čovek identifikuje s izvesnim silama koje ga prevazilaze i nose kao »proznačun trunčicu prašine« (Andrić), trenutak u kome njegov doživljaj veličine ne remeti nikakav »nemir života«.

Možda ništa tako dobro ne ilustruje ta dva tipa doživljaja vremena — jer tu je reč o doživljaju vremena ili, tačnije, o opažanju spoljnog sveta posredstvom vremena — kao ona ljupka priča à la chinoise: Pošla dva prijatelja izvan sela u šetnju. Idući tako put ih nanese kraj neke šume, pa se jednom od njih učini da se iz šume čuje umilni ovrkut neke ptice i reče ovome drugome da će malo svratiti da poslušaju poju, a ovaj meka nastavi. Posle izvesnog vremena on krenu za prijateljem, ali ga do sela ne stiže. Pođe selom, a u susret mu dolaze sve neki nepoznati ljudi, a ni kuće nisu više one koje je poznavao: bilo je novih, a stare se naharile i jedva stoje. Zbunjen, prođe kroz selo a da ga niko ne prepozna, pa se on najzad reši da oslovi jednog prolaznika i iznese mu svoj problem. Gde, stade se ovaj u čudu prisjećati, meni je moj čukundeda, kad sam bio vrlo mali, pripovedao sličnu priču koju je čuo od svoga pradeda; da se to, naime, desilo s njegovim susedom koji je pošao u šetnju sa svojim prijateljem, pa se ovaj vratilo, a o onome se ništa više nije čulo. Tada zbunjeno čovek shvati da je u šumi slušao rajsku pticu i da je u međuvremenu proteklo nekoliko vekova.

Ali vratimo se Raskoljnikovu koji je usnio *strašan* san, kako kaže Dostojevski. Ako se doživljaj *strašnoga* može pojmovno izraziti, onda je to pre svega preko pojma vremena: ovo je tu »spalo iz šarki«, njegova pravolinijska putanja se naglo krivi i uvreće dok ne postane kružna. Otuda utisak onoga koji kuša jezu da je vreme stalo i ne miče se; gde je jeza zapravo rasep između zavilatanog unutrašnjeg vremena Bića, koje hrli i sagoreva poput meteora, i spoljašnjeg »sporog« i nemilosrdno ravnodušnog vremena, čiji hod bi najpodobnije bilo izraziti sličkom živih mrtvaca iz narodne ikonografije, s usporenim batom koraka koji zlokobno odjekuje kroz noć.

Daleko od toga da bi u svome *strašnome* sanu Raskoljnikov bio izišao izvan vremena, mi smo skloni da zaključimo da je on tu u vlasti njegove najtegnije forme: kružnog vremena koje ne napreduje i ne dozvoljava našem snevaču da uhvati dah, a zbog čega se ovaj budi oznojan i zadihan.

Autor ove studije ponudio je i izvesno alegorijsko tumačenje prvoga sna Raskoljnikova. »Slika velikih kola s malim kljusetom«, veli on, »oblikovana je po primeru iz književne tradicije i ima svoj socijalni simboliku koju treba protumačiti kao prilikvenu i svesnu tendenciju pisca.« Pisac je, dakle, na alegorijski način, pripovedajući priču o iznemoglom kljusetu i tiranskom gospodaru, nameravao da izrazi izvesno društvenu situaciju i svoj knjižički stav prema njoj. Ali, ako je u san uneta »svesna tendencija« pisca, onda taj san mora stajati pod znacima navoda, jer u snu par excellence sfera nužnosti ustiće pred sferom slobode, i tu su u njegovom latentnom toku nepredvidivi njegovi putevi. Da »ironični čovek«, Raskoljnikov, sanja san koji parodira izvesne literarne mitove, to bi eventualno moglo biti u skladu s njegovom književnom logikom, ali to ide na štetu oniričke logike, koja je ovde pre svega u pitanju. Ako je ližnemoglo konjiče simbol izmurene ruske zemlje, a Miško prerušeno ime za cara Nikolaju I, onda je tu društvenu simboliku ipak samo Raskoljnikov, a ne Dostojevski, sklonio u nesvesno, u san.

Time se postullira izvestan »angažman« Dostojevskog i njegovog junaka Raskoljnikova, što bi već bilo previše. Razdoblje »bednih ljudi« i »poslednjeg čoveka« koji je »tvoj brat« Dostojevski je okončao knjigom *Zapisi iz mrtvog doma*, a stanovište s kojeg je pišao roman *Zločin i kazna* već se nalazi »s onu stranu dobra i zla« Namerna imoraliste Raskoljnikova, da čineći dobra dela okaje svoj zločin, ne može nas zavesti: mi vidimo da njegov »projekat« nije socijalni, već egzistencijalni, kao što vidimo li to da je u ovom romanu od početka do kraja reč o zrenju i preobražaju jedinice a ne društva. Pretposlednja rečenica u knjizi glasi: »Ali ovde već počinje nova povest, povest postupnog obnavljanja čovekovog, povest njegovog postupnog preporenda...« Otuda nam, ma koliko inače bilo duhovito, ovo alegorijsko tumačenje sna izgleda bez čvrste osnove.

Pri svemu tome verujemo da možemo zaključiti da studija M. Radovića, o kojoj je ovde bilo reči, predstavlja vrlo ozbiljan doprinos proučavanju dela Dostojevskog, a da svojom strogošću i doslednošću u razvijanju argumentacije deluje veoma podsticajno.

NAPOMENE:

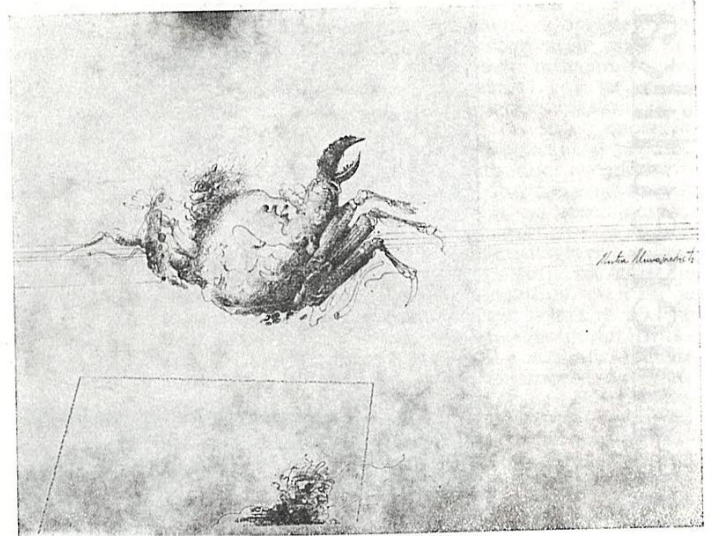
*) Miodrag Radović, *Poetika snova Dostojevskog*, Zamak kulture, Vrnjačka banja 1978, str. 149.

¹ U jednom trenutku islednik Porfirije Petrovič obraća se Raskoljniku rečima »ironični čoveče«. Ali čuvajmo se da nas ova opaska visprenog islednika ne zavede na pogrešan put: ona na nivou iskaza nema nikakvu objektivnu vrednost i tek u njenoj dubljoj ravni mi čitamo skrivenu poruku koja nam ironičnim obrtom (ironie est un Trope par lequel on dit tout le contraire de ce que l'on pense», R. P. Bernard Lamy, *La Rhetorique ou l'art de parler*, Durand libraire 2, éd. Paris 1757) stavlja do znanja da je Raskoljnikov zapravo potpuno lišen ironije! Njemu nedostaje distanca, jednako u odnosu na sebe sama kao i u odnosu na spoljni svet; on je »dans le coup«, da se izrazimo Sartrovim idiomom. Odavde sledi da zaključiti koji se izvode iz te islednikove opaske moraju da budu podvignuti strogoj reviziji.

² Léon Chestov, *La philosophie de la tragédie*, Flammarion, Paris 1966, str. 93.

oto tolnai

tri pesme

9.

čitam svoje prve pesme
voleo bih da opet pišem njima slične
njima slične od sada pa zauvek
sećam se onih devojčica oko sedamnaest
voleo bih da otputujem u zagreb ljubljano
sećam se i prijatelja
i naravno čitam
čitam jednu fusnotu
o petrusu borelu*
čitam još jednu fusnotu
o petrusu borelu**
čitam čitam: Gde je život?

35.

ona mišolovka sa žičanom kupolom
sa prženom slaninom na sredini
to je idealna mišolovka
čoveka koji je bio u rimu
podseća na baziliku sv. petra
moja baka još kao devojka bila je u rimu
fotografiju
bazilike sv. petra i sada čuva
čuvajte i vi
predratne mišolovke sa žičanom kupolom
ali zato pokušajte
još dok je vreme
da izvučete mali prst
već je kasno za glavu
krunisana je zašiljenim sjajem spasenja

44.

jedna vaza sa cvećem
zapravo
prva zelena grančica
uđem u sobu i eto je tamo na stolu
šta da radim
šta da ne radim
da je ne uzmem među zube
da ne skočim s njom sa sprata
mašući rukama kao s krilima
raseci bolje skalpelom vrapca
tvoja gazdarica ko zna zašto
drži ga već nedeljama na leđu
prepariraj njegova krila
divi se konstrukciji krila
konstrukciji krila
prvoj zelenoj grančici
tvoje neoplovljivo mastilo
neko je razblažio vodom
tvoje neoplovljivo mastilo nije neoplovljivo
crna traka tvoje pišaće mašine vijori se na vetru

S mađarskog preveo Arpad Vicko

NAPOMENE:

* M. Ristić, *Književna politika*, Prosveta, 1952.

** M. Ristić, *Turpituda*, Liber Croaticus, 1972.